УДК 94 (477) 1920-1929": 304
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.2.16

Кузьмінський Сергій Григорович,
аспірант
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0009-0000-4161-3530
s.h.kuzminskyi@npu.edu.ua

ІСТОРІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ В 1920–1930-Х РОКАХ

Статтю присвячено дослідженню праць українських учених, що розкривають у своїх дослідженнях життя і діяльність української інтелігенції, яка в 1920–1930-х роках змушена була покинути Україну й емігрувати до Чехословацької Республіки. У дослідженні проаналізовано праці різних історичних періодів і розглянуто праці авторів з урахуванням їхніх політичних позицій та соціокультурної ролі в середовищі емігрантів. Джерельна база дослідження складається з праць, які уможливлюють отримання комплексного уявлення про історичні умови формування специфічного соціально-культурного середовища на території Чехословаччини. Метою роботи є аналіз історичних праць та визначення основних аспектів, яких торкалися дослідники в різні періоди XX – початку XXI ст. Представлено декілька груп праць, серед яких праці українських та зарубіжних науковців: історики та публіцисти, які були сучасниками емігрантів і вже тоді вивчали їхню діяльність; зарубіжні історики, які досліджували діяльність емігрантів у контексті історичних подій, що відбувалися в тій чи іншій країні й вітчизняні історики, які присвятили свої праці вивченню української еміграції та окремим аспектам. Зокрема, у процесі дослідження застосовано метод аналізу та синтезу, за допомогою яких визначено бачення автором тієї чи іншої праці подій, що розглядаються в цій статті. Також методи синтезу, завдяки якому вдалося розглянути праці українських істориків, об'єднуючи їх у групи та визначивши взаємозв'язок у їхньому бачені проблеми. Отже, аналіз взятих до уваги наукових праць дав змогу виокремити такі аспекти теми: поява і розвиток української еміграції в Чехословацькій Республіці, її становище протягом 20−30-х рр. XX ст.; політична, наукова, освітня діяльність української інтелігенції; висвітлення історії українських закладів вищої освіти та емігрантських об'єднань і дослідження життя та діяльності визначних діячів еміграції.

Ключові слова: історіографія, українська діаспора, інтелігенція, культурно-освітня діяльність.

Kuzminskyi Sergii,
Postgraduate Student
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0009-0000-4161-3530
s.h.kuzminskyi@npu.edu.ua

HISTORIOGRAPHICAL RESEARCH OF THE ACTIVITIES OF UKRAINIAN EMIGRATION IN THE CZECHOSLOVAK REPUBLIC IN THE 1920–1930

The article is devoted to the study of the works of Ukrainian scholars who reveal in their research the life and activities of the Ukrainian intelligentsia, which in the 1920s and 1930s was forced to leave Ukraine and emigrate to the Czechoslovak Republic. The study analyzes the works of different historical periods and considers the authors' works with regard to their political positions and socio-cultural role among emigrants. The source base of the study consists of works that provide a comprehensive picture of the historical conditions for the formation of a specific socio-cultural environment in Czechoslovakia. The purpose of the study is to analyze historical works and identify the main aspects that were addressed by researchers in different periods of the twentieth and early twenty-first centuries. Several groups of works are presented, including the works of Ukrainian and foreign scholars: historians and publicists who were contemporaries of emigrants and studied their activities at that time; foreign historians who studied the activities of emigrants in the context of historical events taking place in a particular country; and domestic historians who devoted their works to the study of Ukrainian emigration and certain aspects. In particular, the research used the methods of analysis and synthesis to determine the author's vision of the events discussed in this article. Also, the method of synthesis, which allowed us to consider the works of Ukrainian historians, grouping them into

groups and determining the relationship in their vision of the problem. Thus, the analysis of the scientific works taken into account made it possible to distinguish the following aspects of the topic: the emergence and development of Ukrainian emigration in the Czechoslovak Republic, its situation during the 20–30s of the twentieth century; political, scientific, and educational activities of the Ukrainian intelligentsia; coverage of the history of Ukrainian higher education institutions and emigrant associations; and research on the life and work of prominent emigrant figures.

Key words: historiography, Ukrainian diaspora, intelligentsia, cultural and educational activities.

Постановка проблеми. За останні 34 роки українська історична наука здійснила великий прорив у дослідженні власної історії. Однією з важливих проблем, які сьогодні актуальні, є вивчення еміграційних процесів української інтелігенції, змушеної виїхати за межі своєї батьківщини. Здобутки української інтелігенції в еміграції є невід'ємною частиною культури нашого народу. Вони також важливі для розкриття повної картини історичного процесу. Зокрема, культурно-освітня діяльність української еміграції в Чехословацькій Республіці викликала інтерес як в українських, так і в зарубіжних істориків.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на те що тема життя і діяльності представників української еміграції становить великий інтерес, вчених, які б досліджували історіографію нашої проблеми, вкрай мало. Одним із дослідників цього напряму є Я. Лановський. Він проаналізував українську історіографію про українську еміграцію в Чехословацькій Республіці у 20–30-х роках XX ст. і звернув увагу на те, що дослідження історії українськими і чеськими вченими здійснюються однобоко, відсутні колективні праці із цієї тематики, де б комплексно була показана проблема (Ландовський, 2003). В. Власенко у своїй роботі «До історіографії української еміграції в Чехословаччині в міжвоєнний період (1921–1939 рр.)» розкриває суспільно-політичний аспект, який висвітлювався українськими істориками й наголошує на тому, що дослідження різних аспектів життя української діаспори, на жаль, не дає можливості скласти комплексне уявлення про діяльність української інтелігенції в Чехословацькій Республіці (Власенко, 2006).

Мета і завдання статті. Схарактеризувати загальні тенденції розвитку історіографії історії української еміграції до Чехословацької Республіки наприкінці 1920–1930-х років XX ст., зміст сприйняття цього явища різними групами дослідників в Україні та за її межами.

Виклад основного матеріалу. Отже, проблему культурної та освітньої діяльності української інтелігенції в Чехословаччині в міжвоєнний період першими розглядали самі учасники подій, що відбувалися в 1921 – на початку 1940-х років. Серед них: члени українських урядів, політичні, військові та громадські діячі, науковці, викладачі вищої школи, митці, керівники та члени творчих товариств. Усі ці українці змушені були покинути Україну під тиском політичних подій і шукати можливість продовжувати свою діяльність у прийнятних для них умовах. Інтелігенція об'єднувалася в наукові гуртки, різноманітні організації, культурно-освітні товариства. Ця соціальна група української еміграції була досить працездатною. Досить сказати, що в українських ЗВО Чехії викладало понад 150 висококваліфікованих українських професорів (Мушинка, 1993).

Праці цього періоду дуже важливі, оскільки містять велику кількість матеріалу, щодо життя та діяльності української інтелігенції в царині освіти та культури в Чехословацькій Республіці в міжвоєнний період.

Серед низки таких праць, на думку відомих українських дослідників А. Жуковського (Жуковський, 1999), О. Колянчука (Колянчук. 2000) та В. Піскун (Піскун, 2006), значний інтерес становить стаття С. Петлюри «Сучасна українська еміграція та її завдання», де він показав ідеї та плани української громади, яка змушена була діяти за межами України (Ряст, 1921). У своїй статті він указує на помилки української інтелігенції в справі збудження до національної свідомості українського народу та заклик його до боротьби за власну державність у політичній, соціальній та культурно-освітній сферах. Підтримує у своїх працях завдання, що постали перед української інтелігенцією й М. Шаповал. У своїй статті «Завдання української еміграції» він показує, що українська інтелігенція повинна докласти зусиль для збереження культури та традицій українського

народу і водночас виконати велику історичну місію – підготувати європейську свідомість для включення України в міжнародне співтовариство та його правову систему. Найбільше його турбує те, що культурна організація в Чехословацькій Республіці, на жаль, ще не є суцільною, а представляє окремі острови. Він наголошує, що культурна праця на еміграції – рішуче необхідна передумова для зростання її політичної свідомості (Шаповал, 1926).

Потужним осередком наукових досліджень у царині української історії стало Українське історично-філологічне товариство у Празі, яке засноване українською інтелігенцією в 1923 році. Його постійним головою був історик мистецтва, професор Дмитро Антонович; секретарями були професор Василь Біднов (до 1929 р.), Симон Наріжний (Мушинка, 1998, с. 805) та Володимир Міяковський (Антонович, 1969, с. 117). Цей осередок протягом 22 років його існування в Празі об'єднував не лише українських емігрантів, які мешкали в Празі а й істориків з усіх центрів еміграції та з Галичини. Більшість доповідей, що були презентовані на зібраннях товариства, стосувалися проблем української історії та історіографії. Товариство видавало свої наукові праці, серед яких: п'ять томів про українську історію, наукові статті, які були видані у вигляді репринтів, та декілька тематичних збірників (зокрема, збірник, присвячений дискусії про походження українського народу. Наукові праці також видавав Український педагогічний інститут ім. Драгоманова, що видавав збірник статей «Праці» (Праці…, 1932), Українська сільськогосподарська академія в Подебрадах та в інших закладах і товариствах. Українські історики співпрацювали з деякими чеськими науковими установами, що друкували їхні праці (наприклад, у ČasopisNárodnihoMusea). На жаль, більшість праць присвячена дослідженню історії, економіки та політики України в різні періоди її державності. Тема культурного та мистецького розвитку звучала лише в контексті певних подій чи періодів. Недостатньо уваги приділялося культурно-освітній діяльності самих емігрантів у Чехословацькій Республіці.

Серед праць цього періоду вирізняється праця Симона Наріжного, який показав напрями культурно-освітньої діяльності української інтелігенції в еміграції та розкрив проблеми, які, на його думку, заважали налагодити повноцінну діяльність окремих організацій. Він розкрив також культурно-просвітницьку працю в українських таборах інтернованих, у робітничих відділах у Чеській Республіці та культурно-наукова співпраця української мистецької інтелігенції із чеськими та словацькими митцями й культурними діячами (Наріжний, 1942, с. 57). Великий інтерес також становить праця Миколи Галагана, присвячена діяльності Української громади в Чехословаччині (Галаган, 1938, с. 58). Висвітлюючи діяльність філії Української громади в Празі автор показує кропітку роботу її членів в укріплені зв'язків між її філіями та роботу, спрямовану на збереження української традиційної культури за межами України. Разом з іншими поборницькими організаціями празька філія брала участь у всіх емігрантських державно-націоналістичних святах, в урочистих зборах з нагоди річниць визначних подій нашої визвольної боротьби (Галаган, 1938, 61).

Після Другої світової війни з'являються праці українських істориків та публіцистів, де показано роль політичних й економічних зрушень на розвиток культури та освіти. Варто згадати праці Іллі Витановича та Богдана Винара. І. Витанович, досліджуючи у своїй праці український кооперативний рух, відзначив роль окремих економістів, кооператорів і громадських діячів на розвиток та поширення української культури та освіти (Витанович, 1994, с. 274–289). Уже працюючи за межами України, Витанович відзначає, що праці українських істориків могли б бути більш повними та глибшими, якби була можливість використовувати потужну джерельну базу, що зберігалася в архівах України й фондах організацій, розкиданих у різних її куточках. Частково компенсувала цю нестачу наявність документів, що були в розпорядженні самого І. Витановича, зокрема: його спогади як діяльного учасника кооперативного процесу, джерела з українських емігрантських організацій.

Б. Винар, висвітлюючи діяльність та здобутки українських наукових інституцій у Чехословаччині та окремих економістів-емігрантів, показав, як ці здобутки сприяли розвитку української освіти всередовищі українських емігрантів (Винар, 1964, с. 178–188). Важливим став висновок Богдана Винара про визначну

роль української інтелігенції в збереженні економічних та бібліотечних знань, навіть за межами рідної землі (Жуковський, 2006).

Що стосується історіографії 1950–1970-х р., то важко знайти праці, де б означена нами проблематика розглядалася та обговорювалася. Навіть у працях, де розглядалися загальні питання з історії еміграції, культурно-освітня діяльність української інтелігенції в Чехословацькій Республіці окремо не висвітлювалася. Однак у кінці 1970-х р. видаються поодинокі праці, у яких побіжно розглядалася діяльність окремих представників української інтелігенції, яка за зрозумілих нам обставин мусила емігрувати за межі своєї країни. Серед таких праць можна назвати дослідження В. Чепелика про відомого українського архітектора Сергія Тимошенка. Але, на жаль, автор зовсім не згадав у своїй праці період, коли архітектор емігрував у 1924 р. до Чехословацької Республіки і працював в Українській господарській академії в Подєбрадах (1924–1930) (Чепелик, 1976, с. 108).

На початку 1990-х років, коли Україна відновила незалежність, серед українських істориків посилюється інтерес до діяльності та здобутків української інтелігенції в еміграції, зокрема в Чехословацькій Республіці. Така тенденція насамперед зумовлена тим, що було відкрито архіви, до яких доступ у Радянському Союзі був заборонений або частково обмежений.

У цей період відбулися глибокі соціально-економічні перетворення в країнах Центральної та Південно-Східної Європи це сприяло початку нового етапу досліджень діаспори як однієї з пріоритетних галузей українознавства та історичної науки.

Для вивчення історії української діаспори за кордоном, зокрема в Чехословаччині, створено низку науково-дослідних інституцій, як-от спеціалізований відділ в Інституті соціології НАН України. Великий інтерес до цієї проблематики виявили науковці Інституту українознавства імені І. Крип'якевича у Львові, Інституту національних відносин і політології НАН України, Інституту української археології НАН України та Інституту історії України НАН України. З метою розширити дослідження української діаспори та створення бібліотечного фонду з цієї тематики створено спеціальний інститут дослідження української діаспори в структурі Національної (а в 1990-х роках – Центральної) бібліотеки імені В. І. Вернадського.

Тему української діаспори в цей період порушують історики на сторінках наукових журналів, зокрема «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки», який формувався колективом науковців Інституту історії України НАН України з 1991 р. Наукові статті, присвячені українській еміграції, виходили також на сторінках спільного українсько-американського журналу «Українська діаспора», яким опікувався Інститут соціології з 1992 р. (Віднянський, 1993, с. 42).

У цей же час вийшла загальна праця енциклопедичного характеру «Українці в зарубіжному світі»[1], де українська еміграція в Європі розглядалася як історичне й соціально-політичне явище, проблеми адаптації та спроби зберегти власну ідентичність.

Діяльності української еміграції в Чехословацькій Республіці присвятив свої праці відомий український дослідник Степан Віднянський. У своєму дослідженні він найперше висвітлює загальний контекст зародження та функціонування української еміграції в Чехословаччині (Віднянський, 1998), а також показує діяльність окремих представників української інтелігенції, що продовжили свою діяльність за межами України. Значну увагу у своїх працях автор приділив їх роботі в закладах вищої освіти, зокрема в Українській господарській академії, Українському вільному університеті та інших. В одній зі своїх робіт С. Віднянський розкриває зв'язки та співпрацю між українцями в Чеській Республіці та українцями Закарпаття. У цьому контексті показано й навчальні заклади, де досвід Чеської Республіки використовували досвідчені українські педагоги (Віднянський, 1994, с. 61–68).

Не обійшли українські вчені увагою також діяльність медичних працівників в еміграції. О. Зубко глибоко дослідила та показала повсякденне життя українських лікарів у міжвоєнній Чехословацькій Республіці. Авторка у своїх працях підкреслює, що повсякденне життя медиків не потребувало від них розв'язування доленосних питань, не змушувало їх до зосередження на раціональному усвідомленні своїх

[1] Українці в зарубіжному світі. редкол. : А. М. Шлепаков та інш. АН України. Київ : Наукова думка. 1991. 139 с.

дій та вчинків, не вимагало суворого контролю емоцій і почувань, роздумів над їх проявами. Їхнє повсякденне життя в еміграції було радше іманентною даністю, у яку вони занурювалися та яку сприймали як очевидність у всьому розмаїтті й неподільній сукупності (Зубко, 2018, с. 30). Водночас повсякденне життя еміграційних лікарів не було безладним, воно непомітно регулювалася різними інститутами й установами, нормами та приписами. Воно було свого роду мережею особливо влаштованих просторів з особливим ритмом повторювань та звичок, випадковостей і незначущих деталей. У повсякденному житті медиків ніби нічого особливого не відбувалося, нічого не починалося й не закінчувалося, а все тільки тривало (Зубко, 2018, с. 30–31).

Одну зі своїх праць О. Зубко присвятила діяльності Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі. У роботі проаналізовано діяльність викладачів-подолян в Інституті в міжвоєнний період. Зокрема, подано стислі біографічні дані та окреслено окремі напрями їхньої активної громадської та викладацької діяльності в еміграційному середовищі (Зубко, 2000, с. 153).

Цікавою також є праця О. Зубко, яку вона присвятила висвітленню світу захоплень та вподобань представників української міжвоєнної політичної еміграції в Чехословацькій Республіці як складника повсякденності. На думку авторки, «цей світ акумулював у собі в різний спосіб різноманітні сфери людського буття, була мережею присутніх і апробованих у ній смислів, де побутові аспекти життя поєднувалися з трудовою діяльністю, групові й вікові інтереси – із загальносуспільними, приватне життя – з публічним, утилітарно-прагматичні дії – з ідейними і морально-етичними виборами, а локальні події вписувалися в загальнодержавні, був своєрідною адаптивною антистресовою терапією, яка давала змогу виживати в умовах непростих життєвих реалій» (Зубко, 2019, с. 75). У статті вона порушує питання вагомості хобі-антистресу як способу виживання в непростих життєвих реаліях «не відпускатиме» ще довгий час істориків, психологів, соціологів, політологів і військових фахівців, оскільки людинознавчі історичні дослідження, що набувають дедалі більшої популярності, спрямовують вектор руху гуманітарного знання в бік зняття заборон та усунення кліше із цілої низки суспільно значущих тем» (Зубко, 2019, с. 79).

Соціокультурний аспект діяльності української еміграції в Чехословацькій Республіці розглядав український історик О. Даниленко в контексті дослідження діяльності Українського громадського комітету в царині соціальної адаптації емігрантів. Він дійшов висновків, що в справі соціальної адаптації українських емігрантів на теренах Чехословацької Республіки Українським громадським комітетом проведено значну роботу. Автор зазначає, що Український громадський комітет своєю діяльністю допоміг не одній тисячі емігрантів досягти певного матеріального рівня, сприяючи громадсько-політичному й культурному розвитку української еміграції в Чехословацькій Республіці. Він дійшов висновків про те, що емігранти-українці з територій, зайнятих більшовиками, змушені були тікати не з мотивів соціальної, а національної боротьби. Ті самі причини він указує про українців-емігрантів, що тікали з Галичини, Бессарабії (Даниленко, 2001, с. 38).

Досліджуючи українську еміграцію в Чехословацькій Республіці, загалом О. Даниленко зазначає, що міжвоєнна українська еміграція в цій країні була досить чисельною і соціально неоднорідною, репрезентувала собою всі українські землі. Більшість емігрантів становила молодь. Перший час українська еміграція перебувала в особливо складних морально-психологічних і матеріально-побутових умовах. Він наголошує, що більшість емігрантів – це була українська інтелігенція. Саме вона визначала значною мірою соціокультурні характеристики української еміграції. На його думку, важливим є те, що поступово інтелектуальний потенціал емігрантських політичних організацій і об'єднань остаточно перемістився з площини політичної в площину наукову, культурно-просвітницьку, викликавши до життя численні центри, установи та організації відповідного спрямування (Даниленко, 2001, с. 40).

Поряд із роботами, що показує загальну картину життя і діяльності української інтелігенції в еміграції в Чехословацькій Республіці, маємо праці, де висвітлено діяльність окремих особистостей та їх вплив на українську еміграція загалом. Зокрема, великий інтерес у цьому контексті становить робота О. Сухобокової, де вона показує роль Никифора Григорієва в організаційно-освітній

діяльності Українського громадського комітету в Чехословацькій Республіці. Авторка аналізує внесок Никифора Григорієва як співзасновника та заступника голови Українського громадського комітету в Чехословацькій Республіці в його організаційно-освітню діяльність.

Оцінюючи внесок Никифора Григорієва в організаційно-освітню діяльність Українського громадського комітету в ЧСР, О. Сухобокова наголошує на історичному значенні створеного ним українського культурно-освітнього осередку, що став феноменом української міжвоєнної еміграції, виховавши нове покоління українців з виразним національно-політичним світоглядом та європейською освітою. За твердженням Н. Григорієва, саме в Чехословацькій Республіці зусиллями Українського громадського комітету постало нове молоде покоління свідомих українців з виразним національно-політичним світоглядом та європейською освітою, що окреслювало перспективу для українського національно-визвольного руху. На її думку, велика заслуга в цьому М. Шаповала і Н. Григорієва, які створили інтелектуально потужний креативний тандем, здатний виробляти та ефективно реалізовувати суспільно важливі політичні й культурні проєкти (Сухобокова, 2023, с. 29). При цьому вона зазначає, що «за кожної нагоди він наголошував на винятковій ролі М. Шаповала в розбудові чехословацького культурно-освітнього осередку та всій їхній громадській роботі: «Цеглинка за цеглинкою в товаристві М. Ю. Шаповала, під впливом його безмежного темпераменту, гострого аналітичного розуму, невтомної енергії, великого наукового знання суспільних відносин, непідкупної чесності, глибокої щирості, повної відданості і саможертовності інтересам українського народу; разом з кількома самовідданими, безкорисними, працьовитими товаришами почали ми знову мурувати підвалини кращої майбутності українського народу, готувати нові, більш освічені, більш досвідчені сили для боротьби за його інтереси» (Сухобокова, 2023, с. 32).

О. Сухобокова також досліджувала окремі аспекти культурно-освітньої діяльності української інтелігенції в Чехословацькій Республіці. Зокрема, вона акцентує увагу на ролі освітніх та культурно-просвітницьких інституцій, створених Українським громадським комітетом. Авторка робить висновок про те, що український еміграційний осередок, який утворився в 1920-ті рр., є унікальним, бо він не лише згуртував українство та українську еліту, а й створив цілу систему українських національних освітніх, наукових і культурних закладів. Також зазначає, що саме завдяки цьому в Чехословацькій Республіці, переважно зусиллями Українського громадського комітету і створених ним установ, постало нове покоління свідомих українців з виразним національно-політичним світоглядом та європейською освітою (Сухобокова, 2010, с. 135).

Розкрито діяльність Українського історично-філологічного товариства в Празі на початку Другої світової війни в праці української вченої О. Салати. У своїй роботі авторка показала особливості його функціонування, видання наукових праць та підтримання взаємовідносин з науковими осередками Чехословаччини. Авторка зазначає, що на його засіданнях розглядалися найрізноманітніші питання історії та літературознавства. Історичні дослідження присвячені питанням давньої історії українських земель, княжої доби, історії козацтва, гетьманщини та періоду Української революції. Видано низку наукових праць, які й сьогодні є важливою спадщиною української історіографії[2].

Висновки. Отже, здійснений аналіз досліджень науковців показав різні аспекти проблеми, яких торкалися дослідники в різні періоди XX – початку XXI ст., зокрема це поява і розвиток української еміграції в Чехословацькій Республіці, її становище протягом 20−30-х рр. XX ст.; політична, наукова, освітня діяльність української інтелігенції; висвітлення історії українських вищих навчальних закладів та емігрантських об'єднань і дослідження життя і діяльності визначних діячів еміграції. Аналізуючи літературу, що розкриває проблематику української еміграції, автори вивчали праці не лише українських істориків, а й зарубіжних науковців. Попри вже значний науковий доробок, тема української еміграції в Чехословацькій Республіці потребує дослідження та нового погляду на проблем, зокрема, великої уваги вимагає культурно-освітній аспект її діяльності в 1920–1930-х роках.

[2] Салата О. О. *Activities of the Ukrainian Historical and Philological Society in Prague during initial period of World war II (1939–1941).* Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk (17). 2020. С. 175–183.

Список використаних джерел:

Антонович, М. (1969, 1972). Володимир Міяковський / «*Український історик»,* № 1-3. С. 95–101; № 1-2. С. 116–119.

Винар, Б. (1964). Українська промисловість: студія совєтського Колоніялізму Париж-Нью-Йорк-Мюнхен, 1. Видавництво: *Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Праці Історично-Філософічної Секції*т. 1. 397 с.

Витанович, І. (1994). Історія українського кооперативного руху**.** Нью-Йорк, 1964. Видавництво: ТУК – Товариство Української Кооперації. 624 с.

Віднянський, С. В. (1994). Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: *Український вільний університет* (1921–1945 рр.). Київ : Національна академія наук України, 82 с.

Віднянський, С. В. (1993). Політика чехословацького уряду щодо укр. еміграції в міжвоєнний період. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Міжвідомчий зб. наук. праць.* Вип. 3. К., С. 42.

Віднянський, В. Віднянський С. (1998). Українці в міжвоєнній Чехословаччині: з досвіду інтеграції культурного життя слов'янських народів. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки : зб. наук. праць* / НАН України, Ін-т історії України. К.

Власенко, В. М.,Сафоненко, С. (2006). До історіографії української еміграції у Чехословаччині в міжвоєнний період (1921–1939 рр.). *Актуальні питання історії та культурології:* матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студентів. Суми : СумДУ, С. 77–81.

Галаган, М. (1938). Десять років української громади в ЧСР. Огляд життя й чинності (1927–1937). Прага. С. 57–59 (118 с.)

Даниленко, О. (2001). Українська еміграція в Чехословаччині (1920-і роки): соціокультурний аспект. *Етнічна історія народів Європи.* Вип. 10. С. 37–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2001_10_8

Жуковський, А. (2006). Богдан Степан Винар – заслужений науковий діяч (до 80-ліття народження). Укр. історик. Нью-Йорк, № 1–3 (169–171). С. 144–152.

Жуковський, А. (1999). Симон Петлюра і завдання еміграції. *Український історик*. Ч. 2–4. С. 173–183.

Зубко, О. Є. (2018). Українська еміграція в ЧСР. Повсякденне життя працівників медичної сфери міжвоєнного періоду. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії,* Вип. 21.

Зубко, О. (2019). Українська політична еміграція в міжвоєнній Чехословаччині (1921–1939). Світ захоплень й уподобань її представників. *Історичні і політологічні дослідження.* № 2. С. 72–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Iipd_2019_2_9

Зубко, О. Є. (2000). Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова в Празі. 1923–1933рр. (Короткий екскурс десятилітньої діяльності). *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського]*. Серія :Історія. Вип. 2. С. 150–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2000_2_32

Колянчук, О. (2000). Українська військова еміграція в Польщі (1920–1939). Львів, С. 153–156.

Ландовський, Я. (2003). Сучасна українська історіографія про українську еміграцію в Чехословаччині в 20–30-х роках ХХ століття. *Carpatica - Карпатика* / ред.кол.: Е. А. Балагурі, М. І. Блецкан, М. М. Вегеш та ін.; відп. за вип.: М. М. Вегеш, М. П. Зан. Ужгород : УжНУ, № Вип. 23 : *Актуальні проблеми історії та етнології.* С. 21–30.

Мушинка, М. І. (1993). Українці Чехо-Словаччини. *Українська діаспора.* Київ : Ін-т соціології НАН України, Редакція Енциклопедії української діаспори при НТШ (США), Ч. 3. С. 42–47.

Мушинка, М. (1998). Музей визвольної боротьби в Празі та останній його директор Симон Наріжний. *«Пороги»* (Прага), №1. 820 с.

Наріжний, С. (1942). Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. І. Прага, 372 с.

Піскун, В. (2006). Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ століття): *Монографія*: Київ : «МП Леся», С. 31–32.

Праці Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова у Празі. *Драгоманівський збірник*. Т. 1. Прага, 1932. Видавництво: Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова у Празі. 319 с.

Ряст, О. (Симон Петлюра). (1921). Сучасна українська еміграція та її завдання. Щипіорно, Вид-во: *Друкарня в Щипіорно.* С. 9–10. (89 с.) URL: https://diasporiana.org.ua/ideologiya/16560-ryast-o-suchasna-ukrayinska-emigratsiya-ta-yiyi-zavdannya/

Salata, O. (2020). Activities of the Ukrainian Historical and Philological Society in Prague during initial period of World war II (1939–1941) [Działalność Ukraińskiego Towarzystwa Historyczno-Filologicznego w Pradze w początkowym okresie II wojny światowej (1939–1941).]. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk* (17). С. 175–183.

Сухобокова, О. (2010). Український культурно-освітній осередок у Чехословаччині в 20-х рр. XX ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія.* Вип. 17. С. 133–137.

Сухобокова, О. О. (2023). Роль Никифора Григорієва в організаційно-освітній діяльності Українського громадського комітету у ЧСР. *Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»,* Вип. 37. С. 23–36.

Українці в зарубіжному світі. редкол. : А. М. Шлепаков та інш. АН України. Київ : Наукова думка. 1991. 139 с.

Чепелик, В. (1976). Відділ митців, яким пишалися харків'яни. *Прапор*, № 8. С. 107–108.

Шаповал, М. (1926). Завдання української еміграції. Прага, С. 6, 11. 20 с.

References:

Antonovych, M. (1969, 1972). Volodymyr Miiakovskyi [Volodymyr Miyakovsky] / «Ukrainskyi istoryk», № 1–3. S. 95–101; № 1–2. S. 116–119. [in Ukrainian].

Vynar, B. (1964). Ukrainska promyslovist: studiia sovietskoho Koloniializmu [Ukrainian Industry: A Study of Soviet Colonialism]**.**. Paryzh-Niu-York-Miunkhen, 1. Vydavnytstvo: *Zapysky Naukovoho Tovarystvaim. Shevchenka. Pratsi Istorychno-Filosofichnoi Sektsii* t. 1. 397 s. [in Ukrainian].

Vytanovych, I. (1994). Istoriia ukrainskoho kooperatyvnoho rukhu [History of the Ukrainian cooperative movement]. Niu-York, 1964. Vydavnytstvo: TUK – Tovarystvo Ukrainskoi Kooperatsii 624 s. [in Ukrainian].

Vidnianskyi, S. V. (1994). Kulturno-osvitnia i naukova diialnist ukrainskoi emihratsii v Chekho-Slovachchyni: Ukrainskyi vilnyi universytet (1921–1945 rr.) [Cultural, educational and scientific activities of Ukrainian emigration in Czechoslovakia: Ukrainian Free University (1921–1945)]. Kyiv : Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, 82 s. [in Ukrainian].

Vidnianskyi. S. V. (1993). Polityka chekhoslovatskoho uriadu shchodo ukr. emihratsii v mizhvoiennyi period [The policy of the Czechoslovak government regarding Ukrainian emigration in the inter war period]. *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky.* Mizhvidomchyi zb. nauk. prats. Vyp. 3. K., S. 42. [in Ukrainian].

Vidnianskyi, V. Vidnianskyi, S. (1998). Ukraintsi v mizhvoiennii Chekhoslovachchyni: z dosvidu intehratsii kulturnoho zhyttia slovianskykh narodiv [Ukrainiansin inter war Czechoslovakia: from the experience of integrating the cultural life of Slavic peoples]. Mizhnarodnizviazky Ukrainy: naukoviposhuky i znakhidky : zb. nauk. prats / NAN Ukrainy, In-t istorii Ukrainy. K. [in Ukrainian].

Vlasenko, V. M., Safonenko, S. (2006). Do istoriohrafii ukrainskoi emihratsii u Chekhoslovachchyni v mizhvoiennyi period (1921–1939 rr.) [To the historiography of Ukrainian emigration in Czechoslovakia in the interwar period (1921–1939)]. *Aktualni pytannia istorii ta kulturolohii: materialy naukovo-teoretychnoi konferentsii vykladachiv, aspirantiv ta studentiv*. Sumy : SumDU, S. 77–81. [in Ukrainian].

Halahan, M. (1938). Desiatrokivukrainskoihromady v ChSR. Ohliadzhyttia y chynnosty (1927–1937)[Ten years of the Ukrainian community in the Czechoslovak Socialist Republic. A review of life and activity (1927–1937)]. Praha. S. 118 s. [in Ukrainian].

Danylenko, O. (2001). Ukrains kaemihratsiia v Chekhoslovachchyni (1920-i roky): sotsiokulturnyi aspekt [Ukrainian emigration to Czechoslovakia (1920s): socio-cultura laspect]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*. Vyp. 10. S. 37–40. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2001_10_8 (accessdate21.12.2024) [in Ukrainian].

Zhukovskyi, A. (2006). Bohdan Stepan Vynar – zasluzhenyinaukovyidiiach (do 80-littia narodzhennia) [Bohdan Stepan Vinar - Honored Scientist (to his 80th birthday)]. Ukr. istoryk. Niu-York, № 1–3 (169–171). S. 144–152 [in Ukrainian].

Zhukovskyi, A. (1999). Symon Petliura i zavdanniaemihratsii [Symon Petliura and the task of emigration]. *Ukrainskyi istoryk*. Ch. 2–4. S. 173–183. [in Ukrainian].

Zubko, O. Ye. (2018). Ukrainska emihratsiia v ChSR. Povsiakdenne zhyttia pratsivnykiv medychnoi sfery mizhvoiennoho periodu [Ukrainian emigration to Czechoslovakia. Everyday life of medical workers in the interwar period]. *Actualproblems of national and world history*. Vyp. 21. [in Ukrainian].

Zubko, O. (2019). Ukrainska politychna emihratsiia v mizhvoiennii Chekhoslovachchyni (1921–1939). Svitzakhoplen y upodoban yiipredstavnykiv [Ukrainian political emigration in interwar Czechoslovakia (1921–1939). The world of passions and preferences of its representatives]. *Istorychni i politolohichni doslidzhennia*. № 2. S. 72–82. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Iipd_2019_2_9 (accessdate4.10.2024) [in Ukrainian].

Zubko, O. Ie. (2000). Ukrainskyi Vysokyi Pedahohichnyi Instytutim. M. Drahomanova v Prazi. 1923–1933 pp. (Korotkyi ekskurs desiatylitnoi diialnosti) [Ukrainian Higher Pedagogical Institute name dafter M. Dragomanovin Prague. 1923–1933 pp. (A brief excursion in to ten year sofa ctivity)]. *Naukovizapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsiubynskoho. Seriia : Istoriia*. Vyp. 2. S. 150–157. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2000_2_32 (accessdate7.10.2024) [in Ukrainian].

Kolianchuk, O. (2000). Ukrainska viiskova emihratsiia v Polshchi (1920–1939) [Ukrainian high school emigration to Poland (1920–1939)]. Lviv, S. 153–156. [in Ukrainian].

Landovskyi, Ya. (2003). Suchasna ukrainska istoriohrafiia pro ukrainsku emihratsiiu v Chekhoslovachchyni v 20–30-kh rokakh KhKh stolittia [Modern Ukrainian historiography about Ukrainian emigration in Czechoslovakiainthe 1920s and 1930s]. Carpatica – Karpatyka / red.kol.: E.A. Balahuri, M.I. Bletskan, M.M. Veheshtain.; vidp. zavyp.: M.M. Vehesh, M.P. Zan. Uzhhorod : UzhNU, № Vyp. 23 : *Aktualni problemy istorii ta etnolohii*. S. 21–30. [in Ukrainian].

Mushynka, M. I. (1993). Ukraintsi Chekho-Slovachchyny[Ukrainians Czech-Slovakia]. Ukrainska diaspora. Kyiv : In-t sotsiolohii NAN Ukrainy, Redaktsiia Entsyklopedii ukrainskoi diaspory pryNTSh (SShA), Ch. 3. S. 42–47. [in Ukrainian].

Mushynka, M. (1998). Muzei vyzvolnoi borotby v Prazi ta ostannii yoho dyrektor Symon Narizhnyi [The Museum of the Liberation Struggle in Prague and its last director, Symon Narižný.]. "*Porohy*" (Praha), №1. 820 s. [in Ukrainian].

Narizhnyi, S. (1942). Ukrainska emihratsiia. Kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymy viinamy [Ukrainian emigration. Cultural work of Ukrainian emigration between the two world wars]. Ch. I. Praha, 372 s. [in Ukrainian].

Piskun, V. (2006). Politychnyi vybir ukrainskoi emihratsii (20-ti roky KhKh stolittia) [Political choice of Ukrainian emigration (1920s)]: Monohrafiia: K.: „MP Lesia", S. 31–32. [in Ukrainian].

Pratsi Ukrainskoho Vysokoho Pedagohichnoho Instytutuim. M. Drahomanova u Prazi [Proceedings of the Ukrainian Higher Pedagogical Institute named after M. Dragomanov in Prague]. Drahomanivskyi zbirnyk. T. 1. Praha, 1932. Vydavnytstvo: Ukrainskyi Vysokyi Pedagohichny1 Instytutim. M. Drahomanova u Prazi. 319 s. [in Ukrainian].

Riast, O. (1921). (Symon Petliura). Suchasna ukrainska emigratsiia ta yii zavdannia. Shchypiorno [Modern Ukrainian emigration and its tasks. Schipiorno].Vyd-vo: Drukarnia v Shchypiorno. S. 9–10. (89 s.) Retrieved from: https://diasporiana.org.ua/ideologiya/16560-ryast-o-suchasna-ukrayinska-emigratsiya-ta-yiyi-zavdannya/ (accessdate 10.09.2024) [in Ukrainian].

Salata, O. O. (2020). leksiivna. Activities of the Ukrainian Historical and Philological Society in Prague during initial period of World war II (1939–1941). *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk* (17). S. 175–183. [in Ukrainian].

Sukhobokova, O. (2010). Ukrainskyi kulturno-osvitnii oseredok u Chekhoslovachchyni v 20-kh rr. XXst. [Ukrainian cultural and educational center in Czechoslovakia in the 1920s.]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriia: Istoriia*. Vyp. 17. S. 133–137. [in Ukrainian].

Sukhobokova, O. O. (2023). Rol Nykyfora Hryhoriieva v orhanizatsiino-osvitnii diialnosti Ukrainskoho hromadskoho komitetu u ChSR [Therole of Nikifor Hryhoriyev in the organizational an deducational activities of the Ukrainian Public Committee in the Czechoslovak Socialist Republic]. *Seriia «Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky»*, Vyp. 37. S. 23–36. [in Ukrainian].

Ukraintsi v zarubizhnomu sviti. redkol. : A. M. Shlepakov ta insh. [Ukraińcy na obczyźnie. red. A.M. Shlepakov i in.] AN Ukrainy. Kyiv, Naukova dumka. 1991. 139 s. [in Ukrainian]

Chepelyk, V. (1976). Viddil myttsiv, yakym pyshalysia kharkiviany [The artists' department that Kharkiv residents were proud of] *Prapor*, № 8. S. 107–108. [in Ukrainian].

Shapoval, M. 91926). Zavdannia ukrainskoi emigratsii [The task of Ukrainian emigration]. Praha, S. 6, 11 (20 s.). [in Ukrainian].